

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

DIN ACTIVITATEA ÎN DOMENIUL GRAMATICII A LUI H. TIKTIN

DE

EM. VASILIU

Reconsiderarea și valorificarea operelor lingviștilor din trecut a constituit și constituie una dintre sarcinile cele mai importante ale lingviștilor noștri.

Clasicii marxism-leninismului au arătat în nenumărate rânduri că marxismul este un rezultat al dezvoltării istorice a gândirii umane, este un rezultat al dezvoltării și perfecționării cunoștințelor umane. Este clar deci că un bun marxist trebuie să cunoască toate cuceririle pe care gândirea umană le-a efectuat în cursul dezvoltării sale, trebuie să știe să valorifice întregul tezaur de cunoștințe alcătuit prin contribuția pozitivă a oamenilor de știință care, prin activitatea lor, au făcut să progresa cunoștințele noastre.

Lenin arată că a fi marxist nu înseamnă a-ți însuși câteva formule și concluzii ale marxismului, ci înseamnă a cunoaște și a-ți însuși întregul bagaj de cunoștințe asupra lumii obiective pe care se sprijină marxismul.

Cultura epocii noastre, cultura socialistă, a preluat și a dezvoltat în mod creator cele mai bune și mai înaintate elemente ale culturii anterioare. De aici rezultă cu claritate importanța problemei moștenirii culturale a trecutului pentru dezvoltarea culturii noastre.

Lingvistica a căpătat o solidă bază științifică odată cu apariția lucrării lui I. V. Stalin, « Marxismul și problemele lingvisticii ». Apariția acestei lucrări a dat acestei discipline posibilități nelimitate de dezvoltare. Dar lingvistica

În acest articol am întrebuițat următoarele abrevieri: Arhiva = Arhiva societății științifice și literare din Iași. Iași, 1895, vol. I.

G.L.R. = Timotei Cipariu, Gramatica limbei române. București, MDCCCLXX, vol. I și II.

G.R. = H. Tiktin, Gramatica română. București, 1895, ed. a doua, vol. I, II.

marxistă, științifică nu se poate dezvolta făcând abstracție de rezultatele pozitive ale cercetărilor științifice anterioare. I. V. Stalin critică pe N. I. Marr pentru îngîmfarea — incompatibilă cu un adevărat marxist — cu care contestă orîșie contribuție pozitivă a lingviștilor de pînă la el.

Într-adevăr, multe din operele lingviștilor din trecut pun la dispoziție o serie de date prețioase, de observații și explicații juste pe care lingvistul de azi, înarmat cu concepția științifică marxistă le poate interpreta mai bine decît înaintașii săi, ajungînd la rezultate mai bune decît cele la care au putut să ajungă ei. Lingvistica marxistă nu trebuie construită « pe loc gol », ci pe baza întregii dezvoltări istorice a acestei discipline.

Iată de ce am spus la început că reconsiderarea operelor lingviștilor din trecut reprezintă o sarcină dintre cele mai importante pentru lingviștii noștri. În repetate rînduri, partidul a arătat importanța lucrărilor de reconsiderare a acestor opere și a criticat pe lingviștii noștri pentru neglijarea îndeplinirii acestei sarcini importante.

Cele ce urmează reprezintă o modestă încercare de a pune în lumină valoarea unei părți din lucrările unuia dintre cei mai mari lingviști ai noștri, H. Tiktin. Nici timpul, nici experiența de pînă acum nu ne-au permis să facem o privire de ansamblu asupra întregii activități a lui Tiktin. De aceea, ne limităm numai la lucrările lui de gramatică.

Nu ne vom opri asupra detaliilor, ci vom încerca să punem în lumină actualitatea și deci valabilitatea concepției lui Tiktin, așa cum rezultă ea din lucrările sale.

Vom avea în vedere, în primul rînd, cele două lucrări fundamentale pentru gramatica limbii romîne, « Gramatica romîna » (București, 1895, vol. I și II) și « Rumänisches Elementarbuch » (Heidelberg, 1905). În măsura în care ne va fi necesar, vom lua în discuție și alte lucrări referitoare la chestiuni de gramatică.

Gramatica lui Tiktin poate fi considerată drept prima gramatică științifică a limbii romîne.

Primele gramatici apărute nu au decît importanță istorică, marcînd primele începuturi ale încercărilor de alcătuire a unei gramatici de limbă romînă.

Gramatica lui Heliade, deși valoroasă, este totuși depășită.

Gramatica lui Cipariu este profund influențată de concepțiile latiniste ale autorului. Deși cuprinde multe explicații istorice juste, deși cuprinde o descriere detaliată a sistemului gramatical al limbii romîne, gramatica lui Cipariu conține și multe afirmații neștiințifice. Este suficient să cităm cîteva.

Vocativul în *-o* este considerat o formă articulată de vocativ, în care *-a*, de la nominativ, a fost « convers » în *-o*. Deci, Cipariu vrea să arate că vocativul în *-o* este de origine latină și nu slavă (G.L.R., I 191). *Sută* este considerat

ca provenind « din vre-un dialect vechi italic » (G.L.R., I 233). Cipariu se bazează uneori pe forme inventate, spre a stabili o apropiere mai mare de etimonul latin, astfel, la pagina 273 (G.L.R., I) vorbește despre auxiliarul *sum*.

Aceste afirmații arată că gramatica lui Cipariu nu poate fi utilizată decât cu foarte multă prudență.

Gramaticile școlare, apărute pînă la gramatica lui Tiktin, au un caracter elementar, sînt întocmite incomplet și cuprind multe erori științifice.

« Cursul elementar de gramatică, sintaxă și compozițiune » (București, 1877, ed. a V-a), al lui I. Manliu este instructiv din acest punct de vedere.

Definițiile sînt de multe ori formaliste și neprecise. Astfel, atributul este definit ca « partea secundară a propozițiunii care se adaugă la un substantiv fie acesta întrebuițat ca subiect, fie ca predicat sau ca un (sic!) compliment oarecare » (pag. 7).

Acuzativul este considerat numai cazul complementului direct (pag. 132).

Regulile articulării substantivelor sînt prezentate formal, fără a se căuta să se arate care sînt condițiile în care un substantiv primește sau nu primește articol (pag. 123 și urm.).

La capitolul « întrebuițarea formelor de cuvînt în propozițiuni » (pag. 122 și urm.) — deci la capitolul de sintaxă a părților vorbirii — se face de cele mai multe ori morfologie; astfel, pronumele este prezentat numai din punct de vedere morfologic (pag. 121).

În gramatica lui Manliu nu se vorbește despre diateze, nu se dau noțiunile de tranzitiv și intransitiv, lipsește cu desăvîrșire punctul de vedere istoric.

Gramatica lui Manliu este după cum ușor se poate vedea, un manual incomplet, fără valoare științifică.

« Gramatica romînă » a lui H. Tiktin a fost concepută ca un manual destinat profesorilor și elevilor.

În prefața la ediția I, autorul spune: « aparițiunea cărții de față credem că nu are trebuință de justificare. Pe cînd pentru predarea limbilor străine, atît a celor clasice cît și a celor moderne, avem manuale parte destul de bune, parte chiar excelente, tocmai studiul limbii materne se face în institutele noastre de învățămînt secundar cu ajutorul unor manuale a căror insuficiență ca metodă și ca știință este recunoscută de toți profesorii » (G. R., I pag. III).

În ciuda intențiilor modeste ale autorului, gramatica lui Tiktin nu prezintă numai un interes pur didactic; ea prezintă un interes științific și se poate spune că, pînă în prezent, « Gramatica romînă » a rămas cel mai bun tratat de gramatică romînească; pentru specialistul de astăzi ea reprezintă un instrument de lucru indispensabil.

Principiile care au stat la baza alcătuirii acestei lucrări fac dovada unei concepții valabile și astăzi asupra modului de studiere a gramaticii.

Deși face o gramatică *d e s c r i p t i v ă* deși această gramatică este destinată unor cititori fără cunoștințe suficiente de istorie a limbii romîne și de

lingvistică în general, Tiktin consideră că este necesar să nu rupă starea de limbă pe care o studiază de istoria limbii: « observările istorice presărate prin întregul op nu au pretențiunea de a forma o expunere sistematică a istoriei limbii române al cărei loc n-ar fi decît într-o carte destinată pentru învățămîntul superior și sînt menite numai a arăta elevilor într-un mod cît se poate de simplu dezvoltarea uzului m o d e r n din cel vechi român sau latin » (G.R., I p. V).

Așadar, Tiktin consideră că istoria limbii ajută la înțelegerea limbii contemporane.

Pe lingă aceasta, însuși faptul că lingvistul consideră că este de datoria sa să contribuie la îmbunătățirea predării limbii materne în școală face dovada unei concepții foarte avansate asupra rolului lingvistului, în special și asupra rolului omului de știință, în general.

Tiktin nu vrea să facă « știință pură », ci consideră că trebuie ca, prin cunoștințele sale, să vină în ajutorul elevilor și profesorilor, el vrea ca, cu ajutorul gramaticii sale, cititorii să învețe să vorbească corect românește. De aici și caracterul foarte pronunțat n o r m a t i v al gramaticii sale. Tiktin consideră deci că știința trebuie să fie legată de nevoile practice imediate: « pornind de la convingerea că sarcina de căpetenie a gramaticii școlare este de a învăța u z u l c o r e c t al limbii materne și că școala în primul loc e chemată a lupta în contra particularităților dialectale din graiul celor mulți, ne-am îndreptat luarea aminte în mod cu totul deosebit asupra chestiunii ortoepice, așa încît cu greu se va găsi un capitol în opul de față, unde să nu fi dat la fiecare pas instrucțiuni privitoare la întrebarea: care forme sînt de recomandat și care nu? » (G.R. I, pag. IV).

Principiile pe baza cărora Tiktin stabilește normele de vorbire corectă sînt în cea mai mare parte aceleași cu cele pe care le acceptăm și azi: *a*) respectul tradiției literare, *b*) restabilirea formelor mai vechi acolo unde ele au fost în mod arbitrar, alterate de gramatici și scriitori, și recomandarea uzului muntenesc, atunci cînd acest uz nu contrazice tradiția.

Tiktin ține să precizeze că nu va aplica în mod mecanic aceste principii, și că, atunci cînd anumite forme dialectale sînt întrebuițate de scriitori (în special cei moldoveni), le va considera « admisibile », deși « mai puțin bune » (v. G.R., I pag. IV).

Părțile teoretice din gramatică se bazează atît pe cele mai noi rezultate ale lingvisticii din epoca sa, cît și pe studiul minuțios al limbii române și al istoriei ei: « În partea teoretică am căutat a aplica în mod profitabil atît ultimele rezultate ale lingvisticii moderne în general cît și cunoștința mai adîncă despre particularitățile limbii române și istoria dezvoltării sale, dobîndite parte prin propriile noastre studii, parte mulțumită lucrărilor meritoase ale altora. » (G.R., I, pag. III).

Acestea sînt principiile mai importante pe care Tiktin le expune în prefața gramaticii sale.

Din nefericire, Tiktin are puține lucrări în care tratează probleme de ordin mai general. Faptul nu este caracteristic pentru Tiktin, ci reprezintă o trăsătură caracteristică a stadiului de dezvoltare a lingvisticii din epoca lui. În această perioadă, lingviștii se limitau la studiul strict al faptelor de limbă, fără a încerca să se ridice la formularea de teorii generale.

Cu toate acestea, una dintre puținele lucrări cu caracter general pe care le-a lăsat Tiktin, « Viața cuvîntului » (Arhiva, I) cuprinde numeroase idei valabile până astăzi.

Tiktin dă limbii o definiție foarte apropiată de aceea pe care noi i-o dăm astăzi: « vorbim pentru a ne împărtăși unul altuia ideile noastre » (Arhiva, I, pag. 736).

Cuvintele sînt legate de noțiunile pe care le desemnează; ele apar și dispar odată cu aceste noțiuni (Arhiva, I, pag. 44 și urm.).

Între aspectul fonetic al cuvîntului și conținutul lui nu există o legătură necesară: « cuvîntul... se compune din două elemente, elementul fiziologic-acustic, sunetele și elementul psihologic, semnificarea. Legătura dintre aceste două elemente nu este o legătură necesară » (Arhiva, I, pag. 730).

Un raport asemănător există după Tiktin, și între forma gramaticală și funcția sa logică: « și aici, legătura dintre amîndouă este cu totul întîmplătoare, ba una poate sta chiar în fațișă contrazicere cu cealaltă. Așa de exemplu substantivele *calfă*, *slugă*, *rudă*, *sentinelă* sînt feminine după formă și masculine după funcțiune » (Arhiva, I, pag. 713).

De aici, Tiktin trage concluzii asupra evoluției istorice a cuvintelor: urmează întîi că cuvîntul își poate schimba forma independent de noțiunea exprimată prin el, și vice-versa, noțiunea se poate modifica independent de cuvîntul prin care este exprimată. Urmează al doilea că legătura dintre cuvînt și noțiune se poate rupe cu desăvârșire, așa încît cuvîntul A, care însemna ieri noțiunea B, astăzi poate servi pentru însemnarea noțiunii C și noțiunea B, care ieri era desemnată prin cuvîntul A, astăzi poate fi reprezentată prin cuvîntul D (Arhiva, I, pag. 732).

După cum se vede, concepțiile generale pe care Tiktin le are asupra limbii sînt foarte aproape de acelea pe care noi le avem astăzi.

Concepînd limba ca mijloc de comunicare, era natural ca Tiktin să dea o mare importanță cultivării limbii, deci perfecționării acestui mijloc de comunicare.

Admițînd ideea că legătura dintre semnificația cuvîntului și forma de exprimare a acestei semnificații nu este necesară, Tiktin poate să facă istorie.

Cele cîteva principii teoretice pe care Tiktin le-a expus în lucrările sale arată că studiile lui sînt dirijate de o concepție valabilă.

Vom căuta acum să punem în lumină felul în care Tiktin a știut să aplice în studiile sale de gramatică aceste principii.

« Gramatica română » publicată în 1895 în editura autorului este alcătuită din două volume. Primul volum cuprinde etimologia (= morfologia), al doilea volum cuprinde sintaxa.

În primul volum este inclus un capitol referitor la fonetică și altul referitor la formarea cuvintelor.

Trebuie să arătăm că fonetica nu este tratată numai descriptiv, deși noțiunile de fonetică istorică nu erau strict necesare unui manual școlar.

Tiktin nu face numai o simplă descriere a sunetelor limbii române. El merge mai departe, legînd fonetica de morfologie și făcînd o expunere succintă a alternanțelor fonetice (cap. VII, Schimbările fonetice). Această expunere ușurează înțelegerea paragrafelor următoare (de la morfologie) referitoare la alternanțele fonetice din rădăcina verbelor și substantivelor.

Alternanțele nu sînt privite numai sincron și sînt explicate pe baza legilor fonetice. Astfel alternanța *ă-e* după labială este explicată prin următoarea lege fonetică: *e > ă* după labială, atunci cînd în silaba următoare nu urmează o vocală prepalatală (*e, i: învăt, învățînd, față de înveși, (să) înveșe* (v. G.R., I 34).

Capitolul de fonetică are totuși o dezvoltare redusă, deoarece noțiunile de fonetică sînt puțin accesibile celor care nu au o pregătire de specialitate. De altfel, chiar în prefața gramaticii sale, Tiktin arată că capitolul respectiv se adresează mai mult profesorilor decît elevilor. O dezvoltare mai mare a acestui capitol o găsim în « Rumänisches Elementarbuch ». Faptul că această lucrare se adresează în primul rînd specialiștilor i-a permis lui Tiktin să dezvolte mai mult capitolul de fonetică. Prezentarea faptelor se face în primul rînd istoric, avîndu-se în vedere istoria fiecărui sunet în parte. De altfel, istoria sunetelor limbii române a constituit pentru Tiktin o preocupare importantă. În mai multe numere din « Zeitschrift für romanische Philologie » Tiktin a făcut o expunere amănunțită și completă de fonetică istorică a limbii române.

Toate acestea dovedesc că aspectul oarecum sumar al capitolului de fonetică din « Gramatica română » nu se datorește decît limitelor impuse de scopul didactic pe care lingvistul și le-a propus.

Ceea ce trebuie reținut este că Tiktin își dă seama de legătura strînsă care există între fonetică și morfologie; conștient fiind de această legătură, Tiktin insistă mai puțin asupra descrierii sunetelor și dă o atenție mai mare funcției lor, prin aceea că se oprește în special asupra alternanțelor fonetice.

În primul volum al « Gramaticii române », locul important îl ocupă morfologia. Trebuie să subliniem că morfologia nu este numai o simplă listă de paradigme însoțită de unele comentarii, Tiktin are în permanență în vedere și conținutul categoriilor morfologice, conținut pe care autorul caută întotdeauna să-l definească. În felul acesta, Tiktin este ferit de formalism.

x

Astfel, substantivul este definit ca « vorbă care denumește o ființă (însuflețită) sau un lucru (neînsuflețit) » (G.R., I 33).

Se definesc apoi substantivele *concrete* și cele *abstracte*. Sînt apoi definite numele *proprii, comune, colective, materiale* (nume de materie).

Este definit *verbul*, noțiunea de *tranzitiv, intransitiv, reflexiv*. Sînt definite valorile modurilor și ale timpurilor.

Definițiile date au în vedere în special semnificația de bază a formelor.

Astfel, se spune că prezentul arată că « lucrarea se petrece chiar în momentul vorbirii » (G.R., I 119), « imperfectul arată că lucrarea urma încă în momentul cînd se petrecea o altă anumită lucrare » (ib.), « indicativul arată ceva hotărît, sigur, real » (ib. 180), « conjunctivul arată ceva ca fiind numai presupus posibil, dorit » (ib.) etc.

Pe lângă definirea valorilor de bază ale formelor, în morfologie se menționează cîteodată și unele valori speciale ale acestor forme în anumite împrejurări create de întrebuițarea lor. Astfel, se arată la pagina 235 (G.R., I) că prezentul indicativului « arată că lucrarea se petrece chiar în momentul vorbirii ». Se citează însă și cazuri în care prezentul « poate arăta și o lucrare care nu e închipuită ca petrecîndu-se într-un timp anumit » (ib., p. 235).

Este vorba de așa numitul « prezent etern », în exemple de tipul *ce naște din pisică șoarece mîncă* sau *morile se mișcă prin apă, vînt sau aburi* (ib., p. 235).

După cum am arătat mai sus, nu totdeauna se discută valoarea pe care formele gramaticale o capătă în diferite îmbinări de cuvinte. Uneori, întîlnim chiar categorii nedefinite, cum ar fi aceea a genului (G.R., I pag. 34). De fapt, din gramatica lui Tiktin lipsește ceea ce noi numim sintaxa părților de vorbire, care nu este tratată nici la morfologie, nici ca un capitol aparte de sintaxă. Chiar atunci cînd se discută unele fapte de sintaxă a părților vorbirii, aceasta se face în note cum e în cazul citat de noi mai sus, al prezentului etern.

Lipsa acestui capitol și-ar putea găsi o explicație, ținînd seamă de scopurile în primul rînd didactice ale autorului. O dezvoltare mai mare în cadrul morfologiei a prezentării problemelor de sintaxă a părților de vorbire ar fi încărcat expunerea, făcînd-o mai greu accesibilă pentru elevi.

Am arătat mai sus că Tiktin, în expunerea pe care o face asupra foneticii limbii romîne prezintă problemele istoric. Același punct de vedere istoric nu este părăsit de Tiktin nici în capitolele de gramatică propriu-zisă. Desigur că partea istorică nu capătă o dezvoltare prea mare și aceasta din două motive pe care le socotim esențiale, în primul rînd pentru că autorul și-a propus să facă o gramatică descriptivă și nu istorică, în al doilea rînd, pentru că gramatica a fost concepută ca un manual școlar, adresat deci unor nespecialiști, pentru care noțiunile de gramatică istorică sînt mai greu accesibile.

Cu toate acestea, ori de cîte ori Tiktin consideră că o situație din limbă poate fi mai bine înțeleasă dacă este privită istoric, face o scurtă prezentare

istorică a faptelor. Aceste « observări istorice » sînt tipărite cu caracter diferit și constituie un paragraf aparte care, eventual, poate fi omis la lectură de către cel pe care chestiunea nu-l interesează.

Astfel, este făcută istoria genului în limba romînă (G.R., I 34 și urm.); se explică istoric formele articulate ale unor substantive ca *stea*, *zi*, *basma* etc., deoarece prezența lui *-u-* (în *steaua*, *ziua*, *basmaua*) este de neînțeles fără o expunere istorică a faptelor (ib., I 41 și urm.); se explică vocativul în *-ule* (ib., 50 și urm.); se face istoria conjugărilor în limba romînă (ib., 131 și urm.); este explicată istoric flexiunea verbală în romînește (ib., 135); sînt explicate istoric formele iodizate din paradigmele unor verbe, ca *scoț*, *văz*, *să vază* (ib., 137) etc.

Observațiile istorice nu lipsesc nici din capitolele de sintaxă. Astfel, se arată că apozitia se acordă uneori în limba mai veche cu substantivul determinat (G.R., II 51). Se arată de asemenea că, în limba mai veche, complementul adjectivului putea sta în cazul genitiv: *vrednic a laudei noastre* (G.R., II 95).

Cu toate acestea, trebuie să spunem că observațiile istorice sînt mult mai rare în sintaxă. Faptul este însă explicabil. Se știe că sintaxa, în general, și sintaxa limbii romîne în special, a fost foarte puțin studiată. Studiile de sintaxă istorică erau și în epoca aceea insuficiente. De altfel, chiar și astăzi, cercetătorul întîmpină dificultăți atunci cînd vrea să facă sintaxă istorică, dificultăți cauzate atît de lipsa expunerilor de ansamblu, cît și de lipsa studiilor de detaliu. De aceea, putem înțelege ușor de ce Tiktin n-a putut face uz de metoda istorică în expunerea faptelor sintactice în aceeași măsură în care a făcut-o în expunerea morfologiei limbii romîne.

Punctul de vedere istoric apare mult mai pronunțat în « Rumänisches Elementarbuch ».

În capitolul de fonetică se face o istorie succintă a sunetelor limbii romîne, iar în capitolul de morfologie o istorie a formelor. Perspectiva istorică este mai puțin pronunțată în expunerea făcută la capitolul de sintaxă. Explicația am dat-o mai sus.

Faptul că și în această lucrare, adresată specialiștilor, tratarea istorică a problemelor de sintaxă este insuficientă reprezintă o confirmare a explicației date de noi mai sus. Aceasta denotă că avem a face cu o insuficiență datorită unor condiții obiective și nu cu o concepție neștiințifică anistorică. Afirmarea noastră se bazează pe faptul că întregul manual (e vorba de « Rumänisches Elementarbuch ») este conceput ca un fel de gramatică istorică, astfel încît lipsa unei expuneri istorice a sintaxei apare cel mult ca o insuficiență de metodă și în nici un caz ca o oglindire a unei concepții greșite.

De altfel, însuși faptul că « sintaxa » are aici o dezvoltare mult mai mică decît celelate capitole ne arată în mod clar că autorul n-a putut să utilizeze un material suficient pentru o dezvoltare amplă a acestui capitol.

Trebuie să subliniem că, în ciuda insuficienței semnalate, manualul lui Tiktin reprezintă un mijloc de orientare rapidă și sigură asupra gramaticii limbii române.

Am arătat mai sus că, în alcătuirea manualului său de gramatică, una dintre preocupările de seamă ale lui Tiktin a fost aceea de contribui la o însușire cât mai corectă a limbii române de către cei care o studiază. De aici, caracterul pronunțat normativ al gramaticii sale.

Cînd spunem că gramatica lui Tiktin are un pronunțat caracter normativ, ne referim la numeroasele indicații pe care această gramatică le dă asupra pronunțării, vorbirii și scrierii corecte a limbii române. Acest aspect al gramaticii lui Tiktin este foarte important. Tiktin dovedește că este preocupat de necesitățile practice. El caută prin toate mijloacele să ajute pe cititori să-și însușească și să folosească cât mai corect limba română.

De altfel, această preocupare a lui Tiktin nu apare numai în gramatică. Într-un articol (Arhiva I) se discută pe larg o problemă de ortoepie: formarea genitivelor substantivelor fem nine articulate cu articolul enclitic. Este vorba despre articolul *Cărții sau cărței*. Tiktin combate scrierea *cărței* — întrebuintată de unii scriitori și publiciști ai vremii — arătînd că nu este justificată nici de evoluția fonetică, nici de tradiția grafică. Argumentarea lui Tiktin se bazează pe o bună cunoaștere a textelor din diferitele epoci istorice.

De altfel, preocuparea lui Tiktin pentru problemele de ortografie se oglindește și în « Manual de ortografie română » (Iași, 1889). Principiile sale ortografice au fost expuse de noi mai sus, atunci cînd am vorbit despre prefața la « Gramatica română » (vezi mai sus pag. 54).

Tiktin a combătut pe cei care caută să introducă și să impună cuvinte sau forme noi, fără să țină seama de legile limbii. Astfel, în articolul pomenit de noi mai sus « Viața cuvîntului » (Arhiva I) se arată că formele în *-ciune* ale unor neologisme, forme pe care voiau să le impună puriștii din școala lui Aron Pumnul nu au nici o justificare, întrucît legea fonetică după care $t + i + o > \check{c}$ (*titionem = tăciune*) a încetat să mai funcționeze. Tiktin arată că este greșit și în discordanță cu evoluția normală a limbii să aplice la cuvinte nou intrate în limbă legi fonetice care au încetat să mai funcționeze.

Tiktin condamnă de asemenea împrumuturile inutile de cuvinte din limba franceză, condamnînd în același timp și « galomania » claselor exploatare și cosmopolite. Această « galomanie » este considerată de Tiktin ca o manifestare a disprețului față de limba noastră națională.

În « Gramatica română », aspectul normativ este, după cum spuneam, foarte pronunțat. Astfel, se dă norma de formare a genitiv-dativului feminin singular articulat (G.R., I 56); se combate tendința de a întrebuinta în mod abuziv articolul proclitic *lui* în cazul numelor proprii feminine (ib. 71); este combătută tendința « pedanților » de a introduce adjective latine de declinarea a III-a, cu forma invariabilă pentru masculin și feminin menținută în limba

română: « nu zicem masc. și fem. *naționale*, după cum în zădar s-au încercat unii pedanți a ne sili să zicem; ci masc. *național*, fem. *națională* » (ib. 81). Exemplele se pot înmulți; putem spune că aproape în toate situațiile în care se face simțită trebuința, Tiktin caută să stabilească norma de vorbire corectă.

Caracterul normativ lipsește în « Rumänisches Elementarbuch ». Faptul este ușor de explicat, dacă ținem seama de aceea că manualul este destinat specialiștilor care vor să se informeze asupra limbii române.

Cele de mai sus au avut ca scop să scoată în evidență câteva caracteristici pe care le-am socotit esențiale ale gramaticii lui Tiktin.

Am arătat că autorul a reușit să dea de cele mai multe ori definiții valabile ale categoriilor gramaticale. În felul acesta, putem spune că Tiktin a reușit să evite formalismul.

Am arătat, de asemenea, că Tiktin are un punct de vedere istoric în studiul problemelor de gramatică.

Am arătat, în sfârșit, că Tiktin este preocupat de stabilirea de norme în vederea unei corecte întrebuințări a limbii române.

Acestea sînt, de altfel, și principiile de bază pe care autorul am văzut că le expune în prefața gramaticii sale. Discuția noastră a căutat să pună în lumină felul în care aceste principii sînt oglindite în lucrarea lui Tiktin.

Valabilitatea lucrării lui Tiktin constă tocmai în aceea că autorul a știut să definească cu precizie situațiile gramaticale pe baza unui studiu amănunțit al faptelor de limbă, a știut să explice diferitele situații prin dezvoltarea istorică a limbii, a știut să dea norme de folosire a limbii pe baza studiului acestei dezvoltări.

Prin grija pe care a avut-o pentru corecta folosire a limbii române, prin grija deosebită pe care a avut-o pentru învățarea în cît mai bune condiții a limbii române, Tiktin și-a dovedit patriotismul. Tiktin nu s-a izolat în cercetările sale și a știut să lege știința de practică.

Acestea sînt motivele pentru care Tiktin se numără printre cei mai de seamă lingviști ai noștri din trecut.

